

Правопис српског језика

Проф. др Александра Костић Тмушић

ИСТОРИЈА КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА И ПИСМА

ЈЕЗИК

- ✘ Језик је основно оруђе културе сваког народа.
- ✘ У њему се одражава појмовни свет којим је овладало неко друштво, али он уједно утиче на могућности даљег развоја културе, олакшавајући комуникацију у неким правцима и отежавајући је у другим релацијама, чиме се развој у знатној мери усмерава.
- ✘ Поближи увид у прошлост српског књижевног језика показује да се не само у речничком фонду језика и његовој синтакси него и у његовој морфологији и гласовима огледају све битне промене у оријентацији српске културе.

СРЕДЊОВЊКОВНЕ ПРИЛИКЕ

- ✘ Српски језик припада словенској групи, једној од три највеће гране индоевропске језичке породице, уз романску и германску.
- ✘ Словенски језици су узајамно знатно разумљивији од романских или германских.
- ✘ У раном средњем веку разлике међу словенским језицима биле су релативно незнатне, вероватно мање од оних између данашњих немачких дијалеката у Швајцарској.

СРЕДЊОВЕКОВНЕ ПРИЛИКЕ

- ✘ У седмој деценији 9. века два учена Византинца из Солуна, браћа Константин (доцније у калуђерству Ћирило) и Методије, који су одлично познавали словенски говор околине свога града, превели су, по наредби византијског цара Михајла, најважније хришћанске верске књиге на словенски.
- ✘ До краја десетог века језик тих превода постао је богослужбени и књижевни језик већине Словена, у простору од Јадранског и Егејског мора до севера Русије.

СРЕДЊОВЕКОВНЕ ПРИЛИКЕ

- ✘ Основни корпус апстрактних термина, верских, филозофских и психолошких, у који су се биле улиле тековине развоја грчке мисли током античког периода и раног средњег века, добио је тако једним потезом адекватне словенске преводе.
- ✘ Тако су и Словени овладали појмовним арсеналом који је много раније латински преузео из грчког, а касније западноевропски језици из латинског.

СТАРОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

- ✘ Старословенски језик творевина солунске браће, ушао је тако у породицу великих сакралних и књижевних језика хришћанске Европе, напоредо са грчким и латинским.
- ✘ Ван хришћанског света сличну су улогу играли хебрејски, класични арапски и санскрит.

ГЛАГОЉИЦА

- ✘ Константин (који је пред смрт, примајући монашки чин променио име у Ћирило) и Методије измислили су и посебан алфabet којим су исписали своје преводе.
- ✘ Тај алфabet, познат данас под именом глагољице, садржао је близу четрдесет слова.
- ✘ Тадашњи гласовни инвентар словенских језика био је далеко богатији од онога у грчком, а глагољица је за све те гласове имала различита слова.
- ✘ Ускоро је глагољица код православних Словена замењена азбуком која је касније прозвана ћирилицом.

ЋИРИЛИЦА

- ✘ Ћирилица је уствари тадашње грчко унцијално писмо допуњено са четрнаест посебних слова за словенске гласове којих није било у грчком.
- ✘ Тиме је створен инструмент културе далеко подеснији од латинице, која је настала адаптацијом грчког алфабета за латински језик још у античко доба, али су јој недостајала слова за посебне гласове каснијих европских језика, што је писменост тих народа оптеретила многим проблемима, колебањима и недоследностима.
- ✘ Излаз се најчешће тражио у томе да се један глас обележава групом од два или три слова.

ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИ И НАРОДНИ ЈЕЗИК

- ✘ Заједнички црквени језик и заједничка азбука у Бугара, Срба и Руса омогућили су лако прелажење књижевних и учених дела из једне средине у другу, тако да се у знатној мери може говорити о заједничкој књижевности.
- ✘ Током времена језици тих народа развијали су се дивергентно, али је језик богослужења и књижевности остајао у основи исти.
- ✘ Додуше, појавиле су се и у њему извесне разлике и у изговору, као у средњевековном латинском у западноевропским земљама, али су се код Словена те разлике одразиле и у писању.

РЕДАКЦИЈА ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА

- ✘ Замена извесних вокала другима у живом говору била је праћена одговарајућом заменом словних знакова.
- ✘ Будући да саме гласовне промене нису биле свуда једнаке то је створило неколико тзв. редакција црквенословенског (сада више не старословенског) језика – руску, бугарску, српску.
- ✘ Тим интервенцијама малог домета није оштећена узајамна разумљивост текстова нити је умањена огромна предност пространог културног тржишта.

ЗАЈЕДНИЧКИ ЈЕЗИК

- ✘ Заједнички књижевни језик Срба, Бугара и Руса учвршћивао је припадност свих тих народа православном културном кругу, увек отвореном према грчком утицају.
- ✘ С грчког се преводило много, а једном настали преводи, исто као и оригинална дела словенских аутора, циркулисали су по целом православном словенском свету. Међу главним преводачким радионицама налазили су се словенски манастири на Светој Гори од којих је српски, Хиландар, био задужбина Стефана Немање, родоначелника најзначајније српске средњевековне династије.

СРПСКОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

- ✘ То је превођење обогаћивало српскословенски књижевни језик, у који су улазили неологизми сковани по моделу грчких речи, махом оних апстрактног значења. Словенски аутори и сами су развили, и широко практиковали, умеће да стварају такве речи. Изражајни потенцијал црквенословенског језика стално је растао и достигао је веома висок ниво у области религијских и апстрактних тема.

СРПСКОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

- ✘ Био је изванредно оспособљен за свечано изражавање, за реторске фигуре и стилске арабеске, у складу са тадашњом византијском поетиком.
- ✘ Позајмљеница је у том језику било врло мало. Преводиоци и аутори, очигледно поштујући идеал чистоте језика, по правилу нису преузимали грчке речи него су их замењивали преведеницама.

СРПСКОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

- ✘ За разлику од латинског, црквенословенски језик није био сасвим неразумљив онима који га нису посебно учили.
- ✘ Одступања српског, руског и бугарског народног језика од црквенословенског расла су током времена али су у средњем веку само у ограниченој мери смањивала разумљивост.
- ✘ Та чињеница није била само предност.
- ✘ Она је допринела да закасни појава књижевности на домаћем језику, која је знатно раније и с неодољивом снагом пробила себи пут у земљама где је сакрални језик био латински.

НАРОДНИ ЈЕЗИК

- ✘ Ипак, постоји домен у којем је народни језик био широко заступљен и у средњевековној писмености у српским земљама.
- ✘ То су повеље владара и магната и други световни правни документи, такви као законици.
- ✘ Сврха тих списа захтевала је да они буду савршено јасни свакоме, како би се избегли несигурност и спорови око тумачења.
- ✘ Уз то су ти текстови били пуни појединости из животне свакидашњице које се нису могле добро исказати црквеним језиком, сиромашним управо у тој значењској области.

ПРАВНИ ТЕКСТОВИ

- ✘ Правни текстови откривају изненађујуће разуђену терминологију правног, друштвеног и привредног живота.
- ✘ Области у којима су доминирале речи домаћег порекла и оне у којима су преовлађивале позајмљенице биле су јасно разграничене.
- ✘ Правни изрази, укључујући терминологију феудалног друштвеног устројства, били су по правилу словенски, наслеђени из давнина или настали на српском тлу.
- ✘ Позајмљенице из грчког господариле су у терминологији црквеног живота, контрастирајући тако с терминологијом саме религије, доследно словенском.

ЦРКВЕНИ ЈЕЗИК

- ✘ У многим повељама, нарочито у даровницама манастирима, налазимо уводне одељке исписане црквеним језиком, у којима се бираним речима излаже и мотивише ктиторова интенција да учини богоугодно дело.
- ✘ О Богу сте могли говорити, и Богу сте се смели обраћати, само посвећеним црквеним језиком.
- ✘ Профани језик био је прихватљив само када је реч о профаним темама.
- ✘ У ствари употреба оба језика у истом тексту показује да се они нису сматрали различитим језицима, већ функционалним варијантама истог језика.
- ✘ Често се догађало и да се реч или облик из црквеног језика унесе у контекст народног језика.

1400. ГОДИНА

- ✘ Око 1400. године правописна норма у српским књигама знатно је измењена у тежњи да се архаизира и приближи грчким узорима.
- ✘ Иза тог наговештаја хуманизма ипак није дошло до ширег усвајања тог покрета; путеве к њему ускоро је пресекла турска инвазија.

СВЕШТЕНСТВО

- ✘ Све до 15. века једини друштвени слој са ширим образовањем било је свештенство.
- ✘ У његовим рукама налазила се не само религијска књижевност него и ерудиција,
- ✘ Чланови клера су се у свакодневной богослужбеној пракси служили црквеним језиком и били су једини који су потпуно и неусиљено владали тим језиком.
- ✘ То је учвршћивало њихову надмоћ на пољу културе и њихов снажан утицај у друштву уопште.
- ✘ Кад је реч о књижевном језику, основну оријентацију код Срба у средњем веку давала је црква.

КЊИЖЕВНОСТ НА НАРОДНОМ ЈЕЗИКУ

- ✘ У том раздобљу се јавила и књижевност на народном језику.
- ✘ То су били преводи витешких романа, намењени забави феудалаца.
- ✘ Таква је лектира била привлачнија за своје читаоце ако је изложена на језику који ће они разумети без напора.
- ✘ Од 15. века романима се придружују и летописи, историјски списи лаичке садржине.
- ✘ Најзад, народни језик је без сумње био изражајни медиј усмене књижевности, за коју имамо доказа да је у средњем веку цветала иако не располажемо записаним текстовима.

ОСМАНЛИЈСКА ЦИВИЛИЗАЦИЈА

- ✘ Османлијска инвазија није изменила затечене односе у књижевном језику.
- ✘ Сачувале су се и напоредност црквеног и народног језика, и претежна улога црквеног.
- ✘ Карактеристично је да је у српским штампаним књигама из 15, 16. и 17. века заступљен једино црквенословенски језички израз.
- ✘ У ствари, турска владавина је конзервирала средњовековно стање.
- ✘ Уколико је и било промена, оне су ишле у корист црквеног језика, што одговара приликама у српском друштву.
- ✘ Пошто је уништено политичко вођство српског народа, црквени поглавари остали су једини његови вођи.

ПРОМЕНЕ

- ✘ Промена је настала у другој четвртини 18. века, и то прво међу Србима на земљишту Хабзбуршког царства, које је крајем 17. и почетком 18. века преотело до Турске највећи део подручја средњовековне Угарске, и затекло ту и бројно српско становништво, укључујући и управо приспеле избеглице из земаља које су остале под Турском.

РУСКИ УТИЦАЈ

- ✘ Аустријске власти обилато су искоришћавале Србе као војнике, али су истовремено вршиле притисак на њих да приме црквену унију с Римом.
- ✘ Том притиску одупирала се црквена хијерархија, која је и у Аустрији остала једино вођство Срба толерисано од државе.
- ✘ Православну цркву је на мучан начин спутавао недостатак црквених књига неопходних за богослужење и за верско образовање свештенства. Аустријске власти намерно нису допуштале штампање српских књига, што се показало као тешка грешка.
- ✘ У улози заштитнице православља појавила се Русија.

РУСКИ УТИЦАЈ

- ✘ За потребе српске цркве увожене су, често тајним каналима, црквене књиге из Русије, с којима је дошла и руска редакција црквенословенског језика.
- ✘ Од године 1726. почели су долазити, на иницијативу српских митрополита, руски учитељи, који су, природно, учили младе српске клерике оној верзији црквеног језика коју су сами познавали.
- ✘ Убрзо је руска редакција тог језика и званично постала језик српске цркве, истискујући традиционалну српску редакцију.
- ✘ Нови језик је произашао из те оријентације, а уједно је био и главно оруђе њеног спровођења.

КА НАРОДНОМ ЈЕЗИКУ

- ✘ И црквенословенски и руски језик били су сувише удаљени од живог српског говора; шири слојеви публике слабо су разумевали текстове написане тим језицима.
- ✘ Развој је незадрживо кренуо у правцу приближавања књижевног језика народном.
- ✘ Године 1768. Захарије Орфелин прокламативно је увео у српски књижевни језик мешавину црквенословенског и народног језика, у којој је увек било места и за специфичне руске речи.
- ✘ Тај језик, касније назван славеносрпским, сједињавао је у себи изражајне могућности двају или чак трију језика, али је био оптерећен двема тешким слабостима, које су се показале фаталним за његов опстанак.

СЛАВЕНОСРПСКИ

- ✘ Од нормалних књижевних језика он се разликовао тиме што је био хаотичан.
- ✘ Уместо граматичких правила царовала је произвољност; субјективном нахођењу аутора било је препуштено да изабере српски, црквенословенски или руски облик.
- ✘ Таквом изражајном инструменту недостаје у исти мах интелектуална прецизност и естетска префињеност.
- ✘ Уједно, тај је језик патио од тога што га је велики део публике недовољно разумео.

СЛАВЕНОСРПСКИ

- ✘ Многе речи биле су Србима непознате, а знатан је и број речи чије се значења у црквенословенском и руском разликује од оних у српском.
- ✘ Уз то црквени језик није имао лексички фонд за реалност свакодневног живота у оновременој средњоевропској цивилизацији, а руски се у српској средини нигде није могао чути, нити се учио у школама.
- ✘ Са слабљењем притиска за прихватањем црквене уније нестало је разлога за зазирање од културе европских неправославних народа, а напоредо с јачањем грађанског staleжа постепено се лаицизирано српско друштво на подручју Аустрије, а за њим и његова култура.

НАРОДНИ ЈЕЗИК

- ✘ Наместо далеке и слабо познате Русије улогу узора све више је преузимала Европа, пре свега земље немачког језика, утолико пре што је то био доминантан језик у Хабсбуршкој монархији, без којег се није могло напредовати ни у војној ни у чиновничкој каријери, ни у трговини ни у занату. Удео народне компоненте у славеносрпском књижевном језику стално је растао.

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ

- ✘ Године 1783, Доситеј Обрадовић, централна фигура српске књижевности 18. века, изашао је с новим језичким програмом.
- ✘ Надахнут идејама европске просвећености, он је књижевном језику пришао утилитаристички.
- ✘ Тај је језик морао бити безусловно разумљив читаоцу, чак и женама, које је тадашње школовање заобилазило.
- ✘ Залажући се, у теорији и пракси, за народни језик у књижевности, он је оставио нетакнуте оне црквенословенске и руске речи, махом апстрактних значења, које нису имале еквивалента у народном језику Срба. Његови следбеници наставили су правцем који је он означио.

ДВА ЈЕЗИЧКА ИЗРАЗА

- ✘ Почетком 19. века у српској књижевности остала су практично само два језичка израза: славеносрпска мешавина и народни језик какав је увео Обрадовић.
- ✘ Руски књижевни језик више није био у употреби код српских писаца, а црквенословенски је постао веома редак ван богословских и богослужбених књига.
- ✘ У складу с променама у српском друштву и култури, српски књижевни језик поново је доживео преображај.
- ✘ Његов лик више није одређивала црква, него грађанство, а основна оријентација сада је била ка другим деловима Европе, а не к Русији.

РЕФОРМА ВУКА КАРАЏИЋА

- ✘ Године 1814. у књижевнојезичку арену улази необично даровит и уз то смели и борбени самоук, сељачки син Вук Караџић, који је прешао у Аустрију као избеглица из Србије после слома Првог српског устанка.
- ✘ Он је у себи носио неугасли дух тог устанка заједно с богатом фолклорном традицијом српског сељаштва.
- ✘ За Караџићев даљи животни пут одлучан је био сусрет с великим бечким славистом, Словенцем Јернејем Копитаром, понесеним романтичарским одушевљењем за аутентични народни дух, отеловљен у чистом народном језику и у фолклору.

РЕФОРМА ВУКА КАРАЏИЋА

- ✘ По Копитаровом наговору Караџић је приступио објављивању народних умотворина и обради језичког материјала.
- ✘ Његов Српски рјечник с граматиком из 1818. ударио је темељ новом типу књижевног језика, чије је полазиште сељачки говор, а не градски.
- ✘ У својим каснијим радовима Караџић је одредио нов став према црквенословенском језичком наслеђу.
- ✘ Оно се смело задржати само у најнужнијој мери, и то стриктно прилагођено гласовној и обличкој структури српског језика. Караџић је коренито реформисао и српску азбуку избацујући из употребе сва она затечена ћирилска слова која у српском народном говору нису одговарала неком посебном звуку.
- ✘ Увео је правопис у којем написана реч прецизно одсликава изговорену, по начелу “један глас, једно слово”.

ЕКАВИЦА И ИЈЕКАВИЦА

- ✘ Отпор Караџићевој реформи био је врло јак. Конзервативни црквени поглавари бранили су православно наслеђе оличено у црквенословенским речима и традиционалним ћириличким словима, а већина књижевника и велики део грађанства “отменост” којом се дотадашња пракса издизала над говорним навикама простог народа.
- ✘ И дијалекат којим је Караџић писао изазвао је оштра реаговања.

ЕКАВИЦА И ИЈЕКАВИЦА

- ✘ У дотадашњој књижевности доминирао је екавски новоштокавски дијалекат североисточних крајева, у којима су се налазила најважнија културна, политичка и привредна средишта оновременог Српства: цела Војводина и највећи део дотад ослобођене Србије, док је Караџић писао својим родним ијекавским говором, раширеним у западној Србији, у Босни и Херцеговини, у Црној Гори и међу Србима у Хрватској, Славонији и Далмацији.

ВУК КАРАЏИЋ

- ✘ Испочетка је изгледало да Караџићеве реформе не могу успети.
- ✘ Ипак, он је стекао велики углед у иностранству, па и међу Србима, највише захваљујући збиркама српских народних песама које је сабрао и објавио.
- ✘ У домовини је у четрдесетим годинама 19. века он постао идол романтичарске омладине, која је у народној поезији налазила инспирацију за своје ватрено родољубље.
- ✘ Противљење конзервативаца било је за младе само разлог више да се одушеве пркосним новатором Караџићем.

РЕФОРМА

- ✘ Утицај свештенства у српском друштву и даље је опада, а на тлу Аустрије напредак просвете ширио је круг заинтересованих за демократизацију културе.
- ✘ У сазвучју с духом Караџићевог борења био је и народњачки менталитет, који је давао тон у новој српској држави, створеној устанцима сељачких маса против Турака 1804. и 1815. године.
- ✘ И најзад, Караџићева азбука и његов правопис били су очигледно надмоћни над затеченом баштином (и данас Караџићев граfiјски систем спада међу најадекватније у свету). Почетком шездесетих година његова реформа преовладала је у пракси, а 1868. влада у Србији укинула је последње ограничење употребе његовог типа ћирилице.

ПОБЕДА ВУКА КАРАЏИЋА

- ✘ Победа Караџићеве реформе значила је доследну секуларизацију књижевног језика и његову потпуну демократизацију отварањем према језику села.
- ✘ Језик је стао на чисто српску основицу, еманципујући се од историјске повезаности с другим православним Словенима. Све се то одлично уклапало у општу културну оријентацију Срба у оно време.
- ✘ Природно је што је у књижевном језику Срба остало много мање црквенословенског наслеђа него код Руса или Бугара. Српске земље су не само западније смештене него је и њихов велики део припадао претежно католичкој Аустрији.

НЕПОТПУНА ПОБЕДА

- ✘ У једном погледу Караџићева победа остала је непотпуна. Србија и Војводина, са чврсто укоренењем књижевном традицијом, нису се показале спремне да екавски лик свог књижевног језика замене ијекавским, док је у ијекавским областима Караџићев књижевни језик прихваћен без измене.
- ✘ Уз то је Караџић, доследно веран фонетском начелу, искључио из употребе ћирилско слово за онај стари словенски вокал чији је различити развој по дијалектима створио контраст између екавског и ијекавског изговора у новоштокавском дијалекту.

ДВЕ ВЕРЗИЈЕ СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

- ✘ Тиме је онемогућено да се устали јединствен графички лик за српски књижевни језик, без обзира на постојање двају различитих изговора.
- ✘ Тако су створене и до данас коегзистирају две верзије српскога књижевног језика, што се показивало као извор проблема, културних и политичких.
- ✘ Део тих проблема произашао је из чињенице да су Хрвати у 19. веку прихватили, додуше постепено, у етапама,
- ✘ Караџићев ијекавски говор као темељ свога књижевног језика, иако је тим идиомом говорио веома мали део Хрвата. Овим потезом постигнуто је књижевнојезичко уједињење Хрвата, који су се дотада служили регионалним књижевним језицима.

МОДЕРНИ КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

- ✘ Одбацујући на непотребно ригорозан начин црквенословенско наслеђе, па и понеке касније уведене обрте који су чинили гипкијом реченицу писаца у раздобљу које је претходило, српски књижевни језик је у извесним појединостима учинио кораке уназад.
- ✘ Добитак који је донела победа Караџићевих идеја био је ипак много већи.
- ✘ Рашчишћен је терен за спонтан, неусиљен развој књижевног језика.
- ✘ Од тада тај развој тече у правој линији, простим ширењем поља изражајних могућности, без модификација или напуштања онога што се већ налази у језику.

МОДЕРНИ СРПСКИ ЈЕЗИК

- ✘ Лексика се богати творбом нових речи, махом од домаћих, словенских корена, развијањем нових нијанси значења постојећих лексема, али и широким прихватањем позајмљеница.
- ✘ Оријентација српског књижевног језика претежно је космополитска, као на пример руског и пољског или енглеског, а за разлику од неких других словенских и несловенских језика, у којима преовлађују пуристичка настојања.
- ✘ И главна разлика између српске и хрватске варијанте књижевног језика тиче се веће спремности Срба да прихвате страну реч, насупрот склоности Хрвата да је преведу кованицом.

СТРУКТУРА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

- ✘ Главнину страних речи усвојених у 19. и 20. веку чиниле су оне интернационалне, изведене из грчких и латинских корена, често тек у новије време.
- ✘ Структурална сличност српског језика са два велика класична језика омогућава да се такве речи сразмерно лако уклопе у језик.
- ✘ Осим тога, у првим деценијама 20. века примљено је много француских речи, док међу онима усвојеним после Другог светског рата доминирају енглеске.

НОВИ ПОЈМОВИ

- ✘ Ширење изражајних могућности књижевног језика ишло је напоредо с појавом и разгранавањем разноврсних нових професија и с напретком привреде, науке и технике. Увођење сваког новог појма уносило је и реч која је означавала тај појам.
- ✘ Тај је процес ишао природно, углавном неометан неким политичким обзирима или пуризмом филолога. Пред крај 19. века јавио се, прво у есејистичкој прози, тзв. београдски стил, чији су протагонисти били писци широке културе, одлични зналци многих језика и светске књижевности.

НОВИ ПОЈМОВИ – УРБАНИ ДУХ

- ✘ Они су дефинитивно унели урбани дух у књижевни језик, овога пута удружен са спонтаношћу и елегантном лакоћом изражавања.
- ✘ Српска реченица под пером тих људи стекла је нову гипкост, у знатној мери под утицајем француских узора.
- ✘ Правцем који су они означили ишло се и даље. Каснији развој је доносио и све већу стилску диверсификацију.
- ✘ Разиграна машта појединих писаца водила их је у експерименте, не само литерарне већ и језичке, док су други неговали сажет, прецизан израз у којем је све било функционално и ништа излишно.

ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРЖАВА

- ✘ У југословенској држави, створеној 1918. године, изменио се однос Срба и Хрвата према заједничком књижевном језику. У 19. веку Хрвати су били ти који су форсирали идеју јединства, језичког као и другог, а кад је уједињење остварено, показало се да им је оно било потребно ради решења њихових тада актуелних проблема, и да њихов крајњи циљ није изградња и учвршћивање заједничке државе, него издвајање из Југославије. У складу с тим, хрватски лингвисти почели су да негују разлике, а не више сличности.

ПРОГЛАШЕЊЕ ХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА

- ✘ Срби, који су идеју о јединству о јединству били озбиљно схватили, дочекивали су овакав став са чуђењем.
- ✘ Поборници сецесије, који су управо међу хрватским језичким стручњацима имали јака упоришта, оснажени нарочито после Декларације о називу и положају хрватског књижевног језика (1967), приказивали су хрватској публици залагање за заједништво као српски унитаристички притисак.
- ✘ Проглашен је хрватски књижевни језик као посебан ентитет, а расправе око тога послужиле су за психолошку припрему политичког одвајања.

ЧУВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

- ✘ Масовно су коване нове речи како би се хрватски књижевни језик што више разликовао од српског.
- ✘ На српској страни таквог понашања није било.
- ✘ Српски лингвисти руководили су се свешћу да језичко заједништво значи шире културно тржиште и богатију културу, и осим тога да се мењањем језичке норме и уношењем мноштва нових речи уноси забуна у публику чије се језичке навике искорењују и замењују другима.
- ✘ Тиме је развој књижевног језика код Срба сачуван од екстремизма и штетних заокрета

РАТНА ДЕШАВАЊА

- ✘ Политички и ратни догађаји 1991. и 1992. године раскинули су државно јединство на подручју српскохрватског језика.
- ✘ Хрватску је запљуснуо нов талас вештачког стварања језичких разлика према Србима, најјачи после оног у доба усташке тзв. Независне Државе Хрватске под нацистичким окриљем 1941-1945.

ОЧУВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

- ✘ Ипак, на српској страни сличних промена у језику није било, а постојећа атмосфера у српској јавности даје повод за уверење да их неће ни бити.
- ✘ С друге стране, код Срба у западним крајевима, пре свега оних у Републици Српској (на територији бивше Босне и Херцеговине), на делу је јака тенденција да се учврсти културно јединство Срба, што значи да се смањи ионако невелике разлике у књижевном језику између тамошњих Срба и оних у Србији.